

1159 var under åtskilliga år dominant i europeisk politik. Tillsättningen av en biskop i Slesvig, en lokal händelse, har inte varit anledningen till Eskils landsflykt. Skvalp av vågorna från en stor politisk strid har även nått Danmark. Detta har varit orsaken till Eskils landsflykt.

5.

Til slut: Carsten Breengaards avhandling har berett mig mycken glädje. Den visar, att min avhandling om Saxo ännu mer än 70 år efter dess tillkomst är aktuell i Danmark. Ännu kan den framkalla motskrifter, nu från teologiskt håll. Ännu kan den framkalla en ny historieskrivning med många antaganden och förmodanden, med förtiganden och bortförklaringar av källmaterial.

OM BEGREBET BOL – ENDNU EN GANG

AF

ERIK ULSIG

I sin afhandling om census regis og bol (Hist. Tidsskr. bd. 87, s. 1–17) har C.A. Christensen gentaget og uddybet sin opfattelse af bolets oprindelse med gode argumenter for, at bolet har været vikingetidens bondegård, en storfamilies besiddelse, en arveenhed. Hans argumentation indeholder samtidig en afvisning af Axel Kjær Sørensens og min kritik af hans opfattelse. Det er muligvis ikke frugtbart at fortsætte en diskussion på prent, og i modsætning til C.A. Christensen har jeg intet egentligt nyt at bringe. Når jeg alligevel har bedt redaktionen om plads for et indlæg, skyldes det, at jeg ikke kan se, om Christensen har misforstået os, når han skriver: »Det er virkelig ikke et løst påfund fra min side, at bolene inden for hver landsby var lige store« og lidt senere taler om »mine kritikeres herimod stridende udtalelser« (s. 13). For en sikkerheds skyld skal jeg derfor referere vores opfattelse.

Det mærkelige ved bolene, som de kendes efter den vikingetid, der her interesserer os, er, at de normalt var lige store i den enkelte landsby. Dette ses vist allerede af ærkebisp Assers gavebrev af 7/1 1135, hvor der anføres gårde (curiæ) på 6½ bol, 4 bol osv., og af tilsvarende oplysninger

senere i århundredet om Hvidernes gårde. Det fremgår med sikkerhed af landskabslovene og af Falsterlisten i Kong Valdemars Jordebog. Og det kan direkte måles ved analyse af landskifter i matriklens markbøger fra 1680'erne. Det er en rimelig antagelse, at bolene i den enkelte by også i vikingetiden var lige store, idet det er vanskeligt at forestille sig, hvem der skulle have gjort dem lige store sidenhen. Selv om ordet bol etymologisk hører sammen med bo/bolig, kan bolene ikke være identiske med vikingetidens gårde, fordi alle en bys gårde jo i så fald skulle have været lige store. Vi forestiller os derfor, at bolet allerede da var fordelingsenheden ved rettighederne i ager, eng og udyrket – således som sidenhen (landskabslovene, markbøgerne). Man skal ganske vist næppe regne med, at agerfordelingen havde form som senere tiders regelmæssige bolskifte, jf. Poul Meyer, Karl-Erik Frandsen og Annaliese Krenzlin, men også i vikingetiden må den enkelte bondes ret i byen have bestået i en andelsret.

Fra by til by varierede bolene derimod kraftigt i vurdering – fra det tidspunkt vi kan måle dem, dvs. o. 1240 i Falsterlisten. Disse variationer kunne teoretisk set være »oprindelige«. Der er imidlertid grund til at antage, at de tidligere var langt mindre, fordi bolet i ældre middelalder brugtes som grundlag for pålægning af offentlige byrder og ved angivelse af ejendomsstørrelser. En forskelligartet udvikling af bolenes værdi fra by til by forklares (jf. Kr. Erslev og vores Falstertabel i Hist. Tidsskr. bd. 85, s. 113) med byernes forskellige muligheder for at ekstensivere og intensivere agerbruget.

C.A. Christensen hæfter sig ved variationerne fra by til by. Han kombinerer med det forhold, at mange bol havde navne, og konkluderer, at vikingetidens bol var gårde. Som senere tiders gårde varierede de stærkt i størrelse, men gennemsnitlig var de 3–4 gange så store som hine. Vikingetidens samfund var et storbondesamfund (Hist. Tidsskr. bd. 83, s. 6).

Konklusionen hviler – uanset at Christensen regner med stigende opdyrkning i ældre middelalder – på den stiltiende forudsætning, at senere tiders bolstørrelser groft taget afspejler forholdene i vikingetiden. Jeg tror ikke dette er rigtigt. Når der senere gik 3–4 gårde på bolet, var dette bl.a. og især en virkning af, at bolene ved stigende opdyrkning var blevet mere værd.

Når vi ikke kan acceptere Christensens argumentation, er det imidlertid først og fremmest, fordi den indebærer, at vikingetidens gårde i den enkelte by skulle være lige store. I sit sidste indlæg forklarer han ganske vist de lige store bol med, at bolet skulle bruges til at fordele bøndernes rettigheder i byen (1987, s. 13). Dette er jo netop vores forklaring. Men

det turde være principielt umuligt på samme tid at hævde, at bolene udgør vikingetidens gårde og dermed viser de kraftige størrelsesforskelle imellem disse, og at mene, at bolene er lige store og udgør en fordelingsnøgle.

Når jeg her har stillet vores og C.A. Christensens opfattelse skarpt op over for hinanden, skal det siges, at der jo er tale om to argumentationer. Hvor virkeligheden gemmer sig, er ikke godt at vide. Poul Rasmussen (se Bol og By 1985:2) opererer for Århusegnens byer i stedet for bol med gårdgrupper, og disse var ikke altid lige store, og bol i størrelse $\frac{1}{2}$ eller $1\frac{1}{2}$ træffes nogle steder, ornumbol andre steder. Skulle dette eventuelt tale for at sætte lighedstegn mellem bol/gårdgrupper og vikingetidens gårde, betyder det samtidig, at det 12. århundredes storgårde på 3-4-5 bol må være skabt efter vikingetiden. Uanset hvordan vi ræsonnerer, tror jeg ikke på C.A. Christensens vision om vikingetidens storbondesamfund med gårde 3-4 gange større end senere tiders anselige danske bøndergårde. Bondegården i det 16-17. årh. var jo på 30-40 tdr. land ager med en årlig udsæd på omkring 20 tdr.

KØBENHAVNS INDUSTRIALISERING 1840-1914.
EN KOMMENTAR OM
TEORI, FASER, DAMPMASKINER M.V.

AF

OLE HYLDTOFT

Denne kommentar til anmeldelserne af min disputats om »Københavns industrialisering 1840-1914«, Herning 1984, tjener flere formål. For det første giver den mig en mulighed for at uddybe nogle passager i bogen, der har givet anledning til misforståelser. Dernæst inviterer flere af anmelderne åbenlyst til en diskussion. Endelig har jeg herved lejlighed til mere indgående at overveje de fremsatte synspunkter og argumenter. Da det meste af kommentaren vil behandle sider af den rejste kritik, kan der være grund til først at takke de mange historikere og andre, der har påtaget sig det store arbejde med at læse og videreformidle bogen.¹ De

¹ De enkelte anmeldelser er anført i slutningen af dette indlæg.